

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne — Andrzej Drawicz	11
---	----

CZĘŚĆ I — LITERATURA LAT 1895–1929

Przełom modernistyczny	19
----------------------------------	----

U źródeł świadomości kryzysowej — Danuta Kułakowska . . .	19
---	----

Kultura, sztuka i życie towarzyskie — Grażyna Bobilewicz . . .	25
--	----

Ruch wydawniczy — 25; Prasa — 26; „Mir iskusstwa” — 26; „Wiesy” — 27; Mecenat prywatny — 27; Początki kinematografii — 28; Życie artystyczne: kółka, towarzystwa, salony — 29; Tendencje w sztuce przełomu XIX i XX wieku — 31; Lew Tolstoj — 33; Anton Czechow — 34; Nikołaj Leskow — 35; Władimir Korolenko — 35; Aleksandr Kuprin — 35; Maksim Gorki — 35; Sztuki plastyczne — 37; Architektura — 43; Muzyka, opera, balet — 43

Literatura Srebrnego Wieku	47
--------------------------------------	----

Główne motywy i wątki literatury przełomu XIX i XX wieku — Grażyna Bobilewicz	47
--	----

Nowa sztuka poetycka — 50; O genezie symbolizmu — 52

Symboliści o symbolu — Tomasz Tyczyński	54
---	----

Założenia teoretyczne symbolizmu — 54; Teurgiczny sens symbolu — 56; W poszukiwaniu „wewnętrznego kanonu” symbolizmu — 58; Władimir Sołowjow — 60

Symbolizm w poezji — Grażyna Bobilewicz	61
---	----

Dmitrij Mierieżkowski — 61; Zinaida Gippius — 63; Walerij Briusow — 64; Konstantin Balmont — 67; Fiodor Sołogub — 71; Wiaczesław Iwanow — 74; Andriej Bieli — 77; Aleksandr Błok — 83

Poetyka powieści symbolistycznej — Grażyna Bobilewicz . . .	90
---	----

Fiodor Sołogub — 90; *Mały bies* — 93; Andriej Bieli — 95; *Petersburg* — 95

Poza ugrupowaniami — Grażyna Bobilewicz	98
---	----

Innokientij Anniński — 99; Maksimilian Wołoszyn — 101; Jurgis Baltrušaitis — 103; Michaił Kuzmin — 105; Między realizmem a modernizmem — 108; Aleksiej Riemizow — 109; Boris Zajcew — 112; Aleksandr Sierafimowicz — 113; Aleksiej Tolstoj — 113; Michaił Priszwin — 114; Siergiej Siergiejew-Censki — 114; Iwan Bunin — 115; Leonid Andriejew — 118

Futuryzm — Tomasz Tyczyński	122
---------------------------------------	-----

Futuryzm jako rewolta w sztuce — 122; W opozycji wobec symbolizmu — 123; Manifesty literackie futurystów — 123; Kubofuturyzm jako koncepcja literatury

i języka — 125; Władimir Majakowski — 127; Wielimir Chlebnikow — 129; Futuryści mniejsi — 135	
Akmeizm — Tomasz Tyczyński	136
Akmeizm jako poetyka świadomego ograniczenia — 136; Osip Mandelsztam — 139; Nikołaj Gumilow — 142; Anna Achmatowa — 144; Debiut Mariny Cwietajewej — 147; Władysław Chodasiewicz — 147; Akmeiści mniejsi — 150	
Dramaturgia i teatr w latach 1895–1917 — Katarzyna Osińska . .	151
Lata 80. i 90. XIX wieku — 151; Powstanie Moskiewskiego Teatru Artystycznego — 152; Anton Czechow — 152; Maksim Gorki — 157; Recepcja dramaturgii zachodniej w pierwszych latach XX wieku — 160; Ku teatrowi umownemu — 161; Leonid Andriejew — 162; W kręgu tradycji dionizyjskiej — 163; Waczesław Iwanow — 163; Trylogia liryczna Aleksandra Błoka — 164; Tendencje stylizatorskie w teatrze — 166; Nikołaj Jewrieinow — 166	
Główne kierunki poszukiwań teoretycznych — Tomasz Tyczyński	167
Rosyjska szkoła formalna — 167; Fakt literacki Jurija Tynianowa — 170; Badania folkloru Władimira Proppa — 172	
Stan wyjątkowy (1917— 1921)	173
Po przewrocie bolszewickim — Andrzej Drawicz	173
Poezja czasu próby — Jerzy Szokalski	177
Maksymilian Wołoszyn — 178; Ilja Erenburg — 178; Marina Cwietajewa — 180; Anna Achmatowa — 181; Nikołaj Gumilow — 181; Aleksandr Błok — 182; Andriej Bieły — 184; Poezja nowochłopska: Siergiej Kłyczkow, Piotr Orieszyn — 185; Nikołaj Klujew — 186; Siergiej Jesienin — 189; Imażynizm: Wadim Szerszeniewicz — 192; Poeci proletariacy: Aleksiej Gastiew, Diemian Biedny — 195; Władimir Majakowski — 198; Futuryści: Wasilij Kamiński, Nikołaj Asiejew — 201	
Dramaturgia i teatr — Katarzyna Osińska	203
Ekspansja Proletkultu w teatrze — 204; Widowiska masowe — 205; <i>Misterium-Buffer</i> Władimira Majakowskiego — 208	
Lata dwudzieste	210
Proza — Andrzej Drawicz	211
W kręgu ornamentalizmu — 212; Jewgienij Zamiatin — 214; <i>My</i> — 215; Boris Pilniak — 216; Wsiewołod Iwanow — 219; Artiom Wiesioły — 220; Aleksandr Małyszkin — 221; Lidia Siejfullina — 222; Boris Ławrienow — 223; Władimir Zazubrin — 225; Konstantin Fiedin — 227; <i>Miasta i lata, Bracia</i> — 227; Michaił Zoszczenko — 228; Ilja Erenburg — 230; <i>Burzliwe życie Lejzorka Rojtszwańca</i> — 231; Michaił Bułhakow — 231; <i>Biała Gwardia</i> — 232; Aleksiej Tołstoj — 233; <i>Droga przez mękę</i> — 234; Wikentij Wieriesajew — 234; Wieniamin Kawierin — 235; Iwan Katajew — 235; Aleksandr Grin — 236; Isaak Babel — 238; <i>Armia Konna</i> — 238; Jurij Olesza — 239; <i>Zawiść</i> — 239; Leonid Leonow — 241; <i>Złodziej</i> — 241; Andriej Płatonow — 242; <i>Wykop, Czewengur</i> — 243; Kłasyka rewolucyjna: Aleksandr Sierafimowicz, Dmitrij Furmanow, Aleksandr Fadiejew, Fiodor Gładkow — 244; Powieść o tematyce internatowej — 246; Maksim Gorki — 248; Siergiej Kłyczkow — 250; Ilja Ilf i Jewgienij Pietrow — 251; Proza historyczna: Jurij Tynianow, Olga Forsz, Aleksiej Czapygin — 252; Literatura dla dzieci i młodzieży: Korniej Czukowski, Samuił Marszak, Siergiej Michaiłkow, Arkadij Gajdar, Ruwim Frajerman — 255; Ugrupowania literackie lat dwudziestych — 257; Polityka władz wobec środowiska literackiego — 264	

Poezja po wojnie domowej — Jerzy Szokalski 268

Władimir Majakowski — 268; Boris Pasternak — 269; *Moją siostrą jest życie* — 271; „Cech poetów” — 273; Osip Mandelsztam — 274; Eduard Bagricki — 275; Nikołaj Tichonow — 278; Ugrupowanie „Mołodaja Gwardija” — 280; Poeci komsomolscy — 281; Michaił Swietłow — 281; Schyłek lat dwudziestych: *Dobrze! i Pełnym głosem* Majakowskiego — 282; *Zeszyty woroneskie* Mandelsztama — 285; Ilja Sielwinski — 286; Władimir Ługowskiej — 288; Oberiuci: Daniłł Charms, Nikołaj Zabołocki — 290; Nowe pokolenie poetów — Pawieł Wasiljew — 294

Dramaturgia i teatr — Katarzyna Osińska 296

Piotrógrod na początku lat dwudziestych. Fascynacje ekspresjonizmem — 296; Życie teatralne Moskwy — 297; Ekspansja komedii — 298; Nikołaj Erdman — 299; Próby nowego odczytania klasyki — 301; Teatr Michaiła Bułhakowa — 302; Aleksiej Fajko — 304; Twórczość teatralna oberiutów — 305; Władimir Majakowski: *Pluskwa i Łażnia* — 306; Dramaturgia agitacyjna i publicystyka sceniczna — 307; Dramaturgia „heroiczno-rewolucyjna”: Władimir Bill-Bielocerkowski, Wsiewołod Iwanow — 308; *Lubow Jarowaja* Konstantina Trieniowa — 309; Dramaty poetyckie Mariny Cwietajewej — 309; *Zmierch* Isaaka Babla — 310

Literatura pierwszej emigracji — Andrzej Drawicz 311

Główne ośrodki literackie na wygnaniu — 311; „Nuta paryska” w poezji emigracyjnej — 312; Marina Cwietajewa — 313; Władysław Chodasiewicz — 314; Georgij Iwanow — 315; Boris Popławski — 315; Iwan Bunin — 317; *Życie Arsieniewa* — 317; Iwan Szmielow — 318; Boris Zajcew — 318; Fiodor Stiepun — 318; Aleksiej Riemizow — 318; Władimir Nabokow — 320; Gajto Gazdanow — 322; Mark Ałdanow — 322; Tendencje izolacyjne w środowisku pierwszej emigracji — 323

CZĘŚĆ II — LITERATURA LAT 1929–1953

Realizm socjalistyczny — Piotr Fast 329

Charakterystyka epoki — 329; Tendencje centralistyczne w życiu literackim — 331; Uchwała *O przebudowie organizacji literacko-artystycznych* — 333; Założenia programowe realizmu socjalistycznego — 334; Realizm socjalistyczny jako prąd literacki — 337; Zabójstwo Kirowa i pierwsza fala represji — 339; Kampania antyformalistyczna — 340; Procesy polityczne lat trzydziestych — 341; Kampania antykosmopolityczna — 344; Różny stosunek pisarzy do założeń programowych prądu — 346; Realizm socjalistyczny w praktyce — 348; Powieść produkcyjna: Marietta Szaginian, Walentin Katajew, Ilja Erenburg, Leopold Leonow — 350; Powieść kolchozowa: Michaił Szołochow, Fiodor Panfiorow i in. — 354; Powieść o wychowaniu: Anton Makarenko — 355; Nikołaj Ostrowski: *Jak hartowała się stal* — 355; Literatura dziecięca — 356; Powieść historyczna: Jurij Tynianow, Aleksiej Tołstoj — 357; Próby stworzenia epopei rewolucyjnej: Artiom Wiesioły, Maksim Gorki, Aleksandr Fadiejew — 359; *Droga przez mękę* Aleksieja Tołstoja — 360; *Cichy Don* Michaiła Szołochowa — 361; Satyra w latach trzydziestych — 362; Poezja lat trzydziestych — 363; Tematyka produkcyjna w poezji — 364; Liryczna agitka — 365; *Śmierć pionierki* Eduarda Bagrickiego — 365; Poematy historyczne — 366; Wieś i kolektywizacja w poezji: Aleksandr Twardowski, Nikołaj Klujew, Pawieł Wasiljew, Boris Kornilow — 366; Pieśń masowa — 367

Zjawiska spoza realizmu socjalistycznego — Piotr Fast 371

Nikołaj Zabołocki — 371; Boris Pasternak — 372; Ilja Erenburg: *Gdzie rozejm nie sięga* — 373; Michaił Priszwin: *Korzeń życia* — 373; Konstantin Paustowski — 375; Aleksandr Woronski — 375; Literatura dla dzieci — 376; Michaił Zoszczenko:

<i>Opowiadania o Leninie</i> — 377; Andriej Płatonow — 378; <i>Wykop, Morze młodości</i> — 379; Michaił Bułhakow: <i>Mistrz i Małgorzata</i> — 380; Anna Achmatowa: <i>Requiem</i> — 382; Osip Mandelsztam — 382; Wielka czystka — 384	
Literatura okresu II wojny światowej — Piotr Fa s t	385
Zmiany w ideologii i propagandzie — 385; Publicystyka: Aleksiej Tołstoj, Leonid Leonow, Ilja Erenburg — 388; Rozkwit szkicu jako formy literackiej — 389; „Styl 1941 roku” w poezji — 391; Aleksandr Twardowski — 392; Liryka wojenna — 393; <i>Przed wschodem słońca</i> Michaiła Zoszczenki — 396	
Literatura powojennego dziesięciolecia — Piotr Fa s t	399
Polityka partii i państwa wobec kultury — 399; Atak na Achmatową i Zoszczenkę — 400; Proza „prawdy okopów” — 402; <i>W okopach Stalingradu</i> Wiktora Niekrasowa — 403; <i>Młoda Gwardia</i> Aleksandra Fadiejewa — 405; Poezja o tematyce wojennej — 405; Liryka publicystyczna i pieśń masowa — 406; Powieść produkcyjna — 407; Powieść kolchozowa — 408; Powieść autobiograficzna i historyczna — 409; Powieść panoramiczna — 410; Kampania antykosmopolityczna — 411; Pierwsze sygnały zmian — 412; Walentin Owieczkin i nurt owieczkinowski w prozie rosyjskiej — 413	
Dramaturgia i teatr — Katarzyna O s i ń s k a	414
Zasady centralistycznego planowania w teatrze — 414; Wpływ ideologii i polityki na repertuar teatrów — 416; <i>Tragedia optymistyczna</i> Wsiewołoda Wiszniewskiego — 417; Jurij Olesza — 417; Realizm socjalistyczny w dramaturgii — 420; <i>Jegor Bułyczow i inni</i> Maksima Gorkiego — 420; Twórczość Nikołaja Pogodina — 421; Aleksandr Afinogenow — 423; Aleksiej Arbuzow: <i>Tania</i> — 423; Leonid Leonow — 424; Klasyka jako próba ucieczki przed dogmatami socrealizmu — 425; Nowe tendencje w dramaturgii w przededniu wojny — 425; <i>Chłopak z naszego miasta</i> Konstantina Simonowa — 426; <i>Front</i> Aleksandra Korniejczuka — 426; Jewgienij Szwarz: <i>Smok</i> i inne dramaty — 426; Uchwała <i>O repertuarze teatrów dramatycznych i sposobach jego naprawy</i> i jej skutki — 427; Kampania antykosmopolityczna w środowisku teatralnym — 428	
Część III — LITERATURA PO ROKU 1953	
Literatura okresu odwilży — Florian Nie u w a ż n y, Wiesława Olbrych	433
Polityczno-społeczno-kulturalne symptomy przełomu	433
Walentin Owieczkin: <i>Sprawy dnia powszedniego</i> — 436; Dyskusja <i>O szczerości w literaturze</i> — 436; Powstanie nowych czasopism literackich i krytycznoliterackich — 438	
Proza — problematyka ogólna — Florian Nie u w a ż n y	440
Leonid Leonow: <i>Rosyjski las</i> — 441; Wiera Panowa: <i>Pory roku</i> — 442; Ilja Erenburg: <i>Odwilż</i> — 442; Danił Granin: <i>Poszukiwacze</i> — 443; Problematyka społeczno-moralna w powieści — 443; Nurt batalistyczny w prozie — 444; Poszerzanie kręgu tematycznego prozy — 445	
Proza wiejska — Wiesława Olbrych	446
Szkic <i>Ludzie wsi kolchozowej w powojennej prozie</i> Fiodora Abramowa — 447; Publikacja drugiej części <i>Zoranego ugoru</i> Michaiła Szołochowa — 447; Szkic literacki — 447; Fiodor Abramow: <i>Priaslinowie</i> — 449; Władimir Tiendriakow — 449; Wasilij Szukszyn — 449; Siergiej Załygin — 450	

Proza wojenna — Wiesława Olbrych	450
Powieści dokumentalne — 451; Powieści o bitwie stalingradzkiej — 451; Konstantin Simonow — 452; Proza realizmu wojennego: Jurij Bondariew, Konstantin Worobjow, Grigorij Baklanow, Emmanuil Kazakiewicz — 453; Bułat Okudźawa: <i>Jeszcze pożyczysz!</i> — 455; Nowelistyka — 455	
Proza młodzieżowa — Florian Nieuważny	456
Dwie odmiany prozy młodzieżowej — 456; Anatolij Kuzniecowa — 457; Anatolij Gładilin — 457; Wasilij Aksionow — 458	
Proza obrachunkowa — Florian Nieuważny	460
Obrachunek z „kultem jednostki” — 460; Jurij Bondariew: <i>Cisza i Dwoje</i> — 460; Aleksandr Sołżenicyn: <i>Jeden dzień Iwana Dienisowicza</i> — 461	
Poezja — Florian Nieuważny	462
Zmiany stylu poetyckiego w latach sześćdziesiątych — 462; Aleksandr Twardowski — 464; Leonid Martynow — 465; Boris Szucki — 466; Dawid Samojłow — 467; Jewgienij Winokurow — 467; Bułat Okudźawa — 468; Nikołaj Zabołocki — 469; Arsenij Tarkowski — 471; Aleksandr Kuszniier — 471; Boris Pasternak — 472; Anna Achmatowa — 472	
Literatura epoki zastoju — Florian Nieuważny, Wiesława Olbrych .	474
Problematyka ogólna — Florian Nieuważny	474
Nawrót do metod nakazowo-administracyjnych w literaturze — 474; Trzy postawy twórców — 475; Rozkwit literatur narodowych — 476; Skutki rewolucji naukowo-technicznej i ich odbicie w literaturze — 477; Proza obyczajowo-psychologiczna — 477; Proza wiejska i wojenna — 478; Wielotomowe cykle powieściowe — 478	
Proza rozrachunku moralnego — Wiesława Olbrych	479
Pisarstwo batalistyczne — 480; Nurt ludowy — 480; Wasilij Biełow — 481; Boris Możajew — 482; Siergiej Załygin — 483; Wiktor Astafjew — 483; Walentin Rasputin — 483; Wil Lipatow — 485; Władimir Tiendriakow — 485; Jurij Trifonow — 486; Andriej Bitow — 486; Danił Granin — 487; Wieniamin Kawierin — 487; I. Griekowa — 487; Moskiewska szkoła prozy — 488	
Proza historyczna — Florian Nieuważny	489
Różne formy narracyjne — 490; Dmitrij Bałaszow — 490; Siergiej Borodin — 491; Powieści biograficzne: Wasilij Szukszyn, Jurij Nagibin, Walentin Pikul — 492; Proza psychologiczna: Bułat Okudźawa, Jurij Trifonow, Jurij Dawydow, Siergiej Załygin — 493; Powieść historyczna w literaturach narodowych — 495	
Fantastyka naukowa — Florian Nieuważny	496
Iwan Jefriemow: <i>Mgławica Andromedy</i> — 497; Giennadij Gor i fantastyka filozoficzna — 497; Ilja Warszawski — 498; Ariadna Gromowa — 498; Władimir Sawczenko — 499; Arkadij i Boris Strugaccy — 499	
Poezja — Florian Nieuważny	501
Płaszczyzny penetracji poetyckiej w latach 60. i 70. — 501; Jewgienij Jewtuszenko — 505; Andriej Wozniesiński — 506; Poeci-bardowie — 508; Biella Achmadulina — 509; „Cisi lirycy”: Nikołaj Rubcow, Anatolij Żygulin, Oleg Czuchoncow — 510; Wiktor Sosnora — 512	

Dramaturgia i teatr okresu odwilży i zastoju — Katarzyna Osińska . . . 513

Zwiastuny odwilży w teatrze — 513; Powrót Majakowskiego na scenę — 514; „Sowriemiennik” Olega Jefriemowa — 514; Wiktor Rozow — 515; Aleksandr Wołodin — 516; Aleksiej Arbuzow — 517; Dominacja nurtu publicystycznego w teatrze okresu zastoju — 519; Aleksandr Gielman — 519; Michaił Szatrow — 520; Aleksandr Wampilow — 522; Nowa fala w dramaturgii: Sławkin, Galin, Pietruszewska — 524

Prace teoretyczne — Tomasz Tyczyński . . . 527

Dialogowa koncepcja literatury Michaiła Bachtina — 527; Szkoła tartuska: semiotyka kultury — 531; Jurij Łotman — 532; Poza głównym nurtem: Paweł Floriński, Aleksiej Łosiew, Siergiej Awierincew — 533

Wolna literatura — Andrzej Drawicz . . . 537

Proza . . . 537

Dwa układy w literaturze zastoju — 537; Boris Pasternak — mimowolny prekursor wolnej literatury — 539; *Doktor Żywago* — 539; Losy Andrieja Siniawskiego i Julija Daniela — 541; Formowanie się Trzeciej Fali emigracyjnej — 543; Aleksandr Sołżenicyn — 544; *Krąg pierwszy* — 545; *Oddział chorych na raka* — 546; *Archipelag Gulag* — 546; *Czerwone koło* — 547; Warłam Szalamow — 548; *Opowiadania kołymskie* — 549; Jurij Dombrowski — 550; Wasilij Grossman — 550; *Życie i los* — 550; *Wszystko płynie* — 552; Lidia Czukowska — 553; Władimir Maksimow — 553; Georgij Władimow — 554; Wieniedikt Jerofiejew: *Moskwa-Pietuszki* — 555; Aleksandr Zinowjew — 557; Władimir Wojnowicz — 558; Wasilij Aksionow — 559; Juz Aleszkowski — 560; Eduard Limonow — 560; Sasza Sokołow — 561; Fridrich Gorenstejn — 561; Siergiej Dowłatow — 562; Zinowij Zinik — 563; Andriej Bitow — 563; Proza wspomnieniowa: Natalia Mandelsztam, Lidia Czukowska — 564

Poezja . . . 566

Iośif Brodski — 566; Jewgienij Riejn — 569; Naum Korżawin — 570; Siemion Lipkin — 571; Georgij Szengiel — 571; Nikołaj Głazkow — 572; Georgij Obołdujew — 573; Jan Satunowski — 574; Poeci środowiska leningradzkiego — 575; Giennadij Ajgi — 576; Natalia Gorbaniowska — 576; Władimir Wysocki — 577; Aleksandr Galicz — 578; Wkład drugiej emigracji i Trzeciej Fali w literaturę rosyjską — 580; Próba wydania niezależnego almanachu „Mietropol” — 582; Dwójjedyna egzystencja literatury wolnej i oficjalnej — 583

Pierestrojka i lata ostatnie — Andrzej Drawicz . . . 586

Pierwsze symptomy zmian: Wiktor Astafjew, Wasyl Bykaŭ, Walentin Rasputin — 586; Proces przywracania twórców i dzieł zakazanych — 587; Nawiązanie kontaktów między pisarzami krajowymi i emigracyjnymi — 588; Publicystyka bieżąca — 588; Anatolij Rybakow: *Dzieci Arbatu* — 589; Władimir Dudincew: *Białe szaty* — 589; *Nocowała ongi chmurka złota* Anatolija Pristawkina — 590; *Żubr* Daniła Granina — 590; *Zniknięcie* Jurija Trifonowa — 590; Pośmiertne publikacje Władimira Tiendriakowa — 590; Ożywienie literatur narodowych — 591; Zmiany w pozycji pisarza — 592; Krytyka dotychczasowych zasad twórczych — 592; Założenia programowe „nowej prozy” — 594; Złożona sytuacja literatury Trzeciej Fali — 598; Młoda poezja — metametaforyzm i konceptualizm — 600; Dramaturgia i teatr — odejście od funkcji utylitarnych (K. Osińska) — 603

Indeks osób i utworów . . . 606

Bibliografia . . . 664

Spis ilustracji . . . 695